

Tvrdí, že pokud je jasné, že možné alternativy jsou pro zvířata i přírodu horší, je tento postup přijatelný. Nemůžeme zachránit každého – a neměli bychom se o to ani pokoušet. Důsledky, které by z toho vyplynuly, by mohly být katastrofální.¹⁶

Kriticky se Webster vymezuje proti obhájčům práv zvířat, kteří jsou proti jakémukoliv využívání zvířat lidmi, neboť považují každé takové jednání za amorální a vykořisťující. Stanoviska stoupenců animal welfare – a tudíž i Webstera –, kteří naopak tvrdí, že je třeba se o zvířata starat a snažit se dosáhnout jejich nejvyššího možného blaha, nepovažují obhájci tohoto typu práv zvířat za dostatečnou. V souvislosti s tímto filosoficko-právním konceptem je čteně citován druhismus, jehož zastáncem je například Peter Singer.¹⁷

Websterova kniha je plná doprovodných grafických znázornění, která pomáhají pochopit probíraná témata. Autor se snaží o zlepšení porozumění vnímajícím zvířatům obecně. Publikace tedy není určena pouze akademikům či studentům animal welfare, ale je vhodná pro každého, kdo má zájem o zvířata a jejich celkové blaho, nebo o naši interakci s nimi. Text poslouží každému, kdo se chce o chování, vnímání a pocitech zvířat dozvědět více odborným, a přitom srozumitelným způsobem.

Jana Tajchmanová

Filozofická fakulta Univerzity Hradec Králové
jana.tajchmanova@uhk.cz

Albert Kasanda – Marek Hrubec (eds.): Africa in a Multilateral World Afropolitan Dilemas

London – New York, Routledge 2022. 270 s.

Uplynulé dva roky přinesly hned několik aktuálních titulů, které odborné i širší čtenářské veřejnosti představují a z různých filosofických úhlů pohledu analyticky hodnotí jedinečnost afrického myšlení, potažmo jeho nutné vývojové proměny a strukturální dilemata v současném multilaterálním světě. Prvním z těchto

16 Na důkaz svého tvrzení Webster uvádí případ s rezervací Oostvaardersplassen. Viz Webster, J., *Animal Welfare: Understanding Sentient Minds and Why It Matters*, c.d., s. 139.

17 Viz například: Singer, P., *Osvobození zvířat*. Přel. Z. Janík a Z. Gabajová. Praha, Práh 2001. 259 s.

literárních počínů je kniha *Africké století*.¹⁸ Za následující dvě publikace vděčíme péči ediční řady „Filosofie a sociální vědy“. Jde o překlad knihy jednoho z nejvýznamnějších současných afrických filosofů Achillea Mbembeho, nesoucí příznačný název *Kritika černého rozumu*,¹⁹ a o knihu *Africká filosofie společnosti. Vývojová perspektiva*.²⁰ Na všech těchto projektech se autorsky podíleli Marek Hrubec a Albert Kasanda. O tom, že jsou na tomto specifickém a v podmínkách české provenience povýtce nedoceňovaném poli zkoumání badatelé zkušení a do problematiky potřebnou měrou zasvěcení, svědčí nejen jejich významný podíl na vzniku výše zmíněných publikací. Dlouhodobě cílený a kriticky směřovaný interkulturní zájem obou filosofů o tuto problematiku zvláště výrazně postihuje publikace, která se postupně zrodila jako plod širší mezinárodní, avšak dlouholeté a důsledné interdisciplinární spolupráce a která počátkem roku 2022 vyšla v prestižním nakladatelství Routledge. K tomuto vysoce aktuálnímu kolektivnímu počínu bych v této recenzi rád ve stručnosti obrátil pozornost zainteresovaného čtenáře.

Afrika prochází novou a v mnoha filosofických i sociologicko-politologických ohledech revoluční etapou vývoje. Zastaralé a ve většině rozborů stále ještě hojně užívané dělení na prekoloniální, koloniální a postkoloniální či dekoloniální éru dnes už dávno neodráží její skutečnou tvář. Konceptuálně vzato, souvisí to s celkovou proměnou konstelace světa po odeznění bipolarismu studené války. Nástup unilateralismu v 90. letech 20. století postupně nevratně vystřídalo multipolární a multilaterální uspořádání světa a s ním spojený kvalitativně zcela nový zájem o Afriku. Důvodem nástupu multilateralismu je především rostoucí vliv velkých i středně velkých rozvojových zemí, jako jsou Indie a Čína, ale i Indonésie či Turecko, stejně tak jako některých ekonomik Jižní a Střední Ameriky, především Brazílie nebo Mexika. Tento nový ekonomický impuls, který Afrika zatím celkem úspěšně vstřebává, jí otevírá kýženou možnost nalézat v globálně propojeném multilaterálním světě lepší a důstojnější pozici. Západnímu světu tím současně vysílá signál o své nezávislosti, o tom, že Západ potřebuje stále méně. Hlavní rozvinuté země Západu si tento stav uvědomují a přehodnocují svůj postoj. Jak Afrika – jako kontinent stále ještě nejednotný a podléhající silným vlivům vnějších sil – bude schopna tomuto novému extrémnímu tlaku, plnému globálních i lokálních sporů, čelit, jaká pozitiva či negativa z tohoto současného procesu vývoje mohou či budou – v blízké a nadějně „polylaterální“ budoucnosti (s. 22)²¹ – pro ni vyplývat, je stěžejním tematickým zaměřením recenzované knihy. Tyto obecné úvahy jsou smysluplně vtěleny do konkrétních filosofických a sociologicko-

18 Záhořík, J. (a kol.), *Africké století*. Praha, Vyšehrad 2022. 191 s.

19 Mbembe, A., *Kritika černého rozumu*. Přel. M. Kotišová. Praha, Filosofie 2022. 319 s.

20 Svoboda, J. – Hrubec, M. – Kasanda, A., *Africká filosofie společnosti. Vývojová perspektiva*. Praha, Filosofie 2022. 159 s.

21 Všechny stránkové odkazy v textu se vztahují k recenzované publikaci.

-politologických kontextů v první části knihy, jejímiž autory jsou Marek Hrubec, Binyam Mekonen a Stephan Chan.

Proměna současného světa v dějiště podstatně složitějších, kosmopolitních a často konfliktních interakcí s sebou přináší i nutnost nově „kriticky, deskriptivně a normativně“ (s. 2) definovat prastarou a světovými civilizacemi různě formulovanou myšlenku kosmopolitismu (jež je ostatně dlouhodobě spjata s existencí OSN a jejích orgánů). Představa pouhé subjektivní sebe-atribuce člověka jako „světoobčana“ už v současné situaci nepostačuje, což z různých úhlů pohledu – především v souvislosti s aktuální problematikou tzv. „afropolitismu“ (či afrického kosmopolitismu), ale také s původním africkým a univerzalisticky laděným etickým konceptem *ubuntu* („humanity“ či „lidskosti vůči ostatním“) – analyzuje druhá část naší knihy, jejímiž autory jsou Albert Kasanda, Anke Grnessová a Dorota Pucherová.

Viditelně posilující vliv Africké unie v multilaterálním světě nás dnes nemůže nechat na pochybách, že se Afrika stává důležitým globálním hráčem. Třebaže jsou však hlasy afrických zemí, jako jsou Nigérie, Jihoafrická republika, Etiopie či Keňa, stále mocnější, v dlouhodobějším časovém horizontu nemůže Afrika jako makroregion uspět jen z pozice jednotlivých afrických lokálních společenství nebo jednotlivých zemí. V současnosti je třeba Afriku vnímat jako celek, popř. jako zvláštní druh tohoto celku – jako Afriku subsaharskou. A právě v této souvislosti má dnes ostatně vůbec smysl hovořit o afropolitismu. Kromě snahy pochopit, jakým způsobem se Afrika vztahuje ke světu nebo jakou podobu ve vnímání lidí nabývá v souvislosti s intelektuálním působením nové generace afrických migrantů v mediálním prostoru, se kniha snaží explicitně překročit tyto roviny pohledů a zabývat se takovým významem prozatím poněkud futurologicky laděného pojmu afropolitismu, který mu propůjčuje vztah k politické a sociální spravedlnosti. To je podle autorů možné ale jen tehdy, budeme-li zjišťovat, jak obecný vztah Afričanů a Afriky ke světu (či jednotlivým částem světa) vyplývá z místních, národních a regionálních interakcí v různých částech Afriky a v jakém ohledu si jednotlivá lokální východiska vůbec nárokují univerzální platnost.

Tuto problematiku, jež je neodmyslitelně spjata s oním hledáním „dobra pro druhé“ (Aristotelés) a která současně poukazuje na různé aspekty globálních tendencí v Africe – ať už jde třeba o problematiku spojení politiky s různými džihádistskými organizacemi, o demografický růst (prognostici se domnívají, že do roku 2025 budou Afričané tvořit 60% světové populace) nebo o digitální transformaci a její propojení s globální ekonomikou (Afrika má z celosvětového měřítka nejmladší populaci a vykazuje nejvyšší nárůst uživatelů internetu) – otevírá třetí část knihy, jejímiž autory jsou Viktor Marsai, Claudia Favaratová, Valéria Bankóová a Tereza Němečková.

Na straně druhé je ale pravdou, že současná Afrika stále ještě nevyvíjí dostatečnou vlastní iniciativu za hranicemi svého kontinentu. Hlavní příčinou je alarmující

skutečnost, že většina obyvatel Afriky žije pod hranicí chudoby nebo těsně nad ní. Přihlédneme-li s plnou vážností k faktu, že se na chudobě světa africké obyvatelstvo podílí celými 40%, lze konstatovat, že na její vymýcení Afrika sama nestačí. To však podle autorů knihy ipso facto neznamena redukcí Afričanů na pasivní oběti globálních interakcí. V současnosti je třeba zaměřit pozornost na některé africké regiony, země či města, které začaly vyvíjet kosmopolitní úsilí. Ukazuje se, že jako jeden z relevantních makroregionů světa Afrika začíná rozpoznávat své první kosmopolitní příležitosti.

Čtvrtá, závěrečná část knihy, jejímiž autorkami jsou Mary Stella C. Okolová, Alena Rettová a Stephanie Rudwicková, nás uvádí do problematiky specifického významu africké filosofie, především v nefiktivní próze. Poukazuje jak na nutnost diferencovat literární žánry, tak na diskriminující ambivalentnost spojenou s používáním angličtiny. Příspěvky zařazené v této části knihy se jednoznačně shodují na tom, že angličtinu nelze v žádném případě považovat za neutrální jazyk, jak je nám často podáváno. Spojování angličtiny s kosmopolitismem je podle autorek zcela mylné. Důkazem toho je mj. africký vícejazyčný koncept, který vyžaduje zcela nový alternativní přístup (s. 231–322).

Tolik ve stručnosti k nosným myšlenkám recenzované knihy. Nyní bych se rád ještě krátce pozastavil u výše zmíněného etického konceptu *ubuntu*, který je prastarou, ale stále živou a široce přijímanou životní filosofií bezmála celé subsaharské Afriky²² – a jak se můžeme poučit z některých současných vědeckých studií, svým významným ideovým vlivem dosahuje až do specifické kulturní oblasti tzv. Afrického rohu.²³ Je neméně důležité zdůraznit, že osvojení a důsledné naplňování principů tohoto původního – předkoloniálního – afrického konceptu „víry v univerzální pouto sdílení, který spojuje celé lidstvo“,²⁴ se osvědčilo jako účinný nástroj odporu proti rasové segregaci (ruku v ruce s tzv. „etiopianismem“),²⁵ stejně jako se ona „víra“ ve funkčnost etických principů *ubuntu* stala trvalou duchovní oporou i nadějnou zvěstí známých jihoafrických bojovníků proti apartheidu.²⁶

22 V historickém ohledu je doloženo, že pojem „ubuntu“ se v písemných pramenech objevuje přinejmenším od roku 1846. A mezi lety 1846 a 2011 zde prošel různými definičními změnami, jak zdůrazňuje Christian B. N. Gade (The Historical Development of the Written Discourses on Ubuntu. *South African Journal of Philosophy*, 30, 2011, No. 3, s. 303–329). Srov. Mboti, N., May the Real Ubuntu Please Stand Up? *Journal of Media Ethics*, 30, 2015, No. 2, s. 3.

23 Srov. např. Mugumbate, J. R. – Chereni, A., Editorial: Now, the Theory of Ubuntu has its Space in Social Work. *African Journal of Social Work*, 10, 2020, No. 1 (Special issue on Ubuntu Social Work), s. VI.

24 About the Name. *Official Ubuntu Documentation*. Dostupné na: <https://web.archive.org/web/20130223104643/https://help.ubuntu.com/10.04/about-ubuntu/c/about-ubuntu-name.html>; [cit. 5. 9. 2023].

25 Adejumobi, S., Ethiopianism (2007, June 16). *BlackPast.org*. Dostupné na: <https://www.blackpast.org/global-african-history/ethiopianism/>; [cit. 5. 9. 2023].

26 Např. Oppenheim, C. E., Nelson Mandela and the Power of Ubuntu. *Religions*, 3, 2012, No. 2, s. 369–388.

Pokud má *ubuntu* prohlubovat přirozenou empatii k lidské vzájemnosti (s. 100–101) a současně doceňovat každou individualitu a její odlišnost,²⁷ je třeba se ptát: Jakou ontologickou a epistemologickou dignitu můžeme oné formativní sociální harmonii, vznikající z tohoto soustavného procesu přibližování se kýženému ideálu, vůbec přisoudit?

Pokusme se tento zásadní problém objasnit prostřednictvím jiného typu předkoloniální filosofie, která se v oblasti Východního rohu vyskytla a kterou v průběhu 17. století rozvíjeli dva etiopští filosofové, Zera Jakob a Wolde Hijwot.²⁸ I když je nutné připomenout, že tito náboženští racionalisté vycházeli ze zcela jiného tradičního myšlenkového kontextu, v souladu s výše uvedenou zmínkou o ideovém dosahu *ubuntu* nelze vyloučit, že toto domorodé myšlení svým způsobem pronikalo do etiopských myšlenkových vzorců prostřednictvím dlouhodobé intenzivní teritoriálně-politické a kulturní expanze aksúmských císařů na jih dnešní Etiopie, přičemž docházelo k samovolnému míšení původních obyvatel jihu s kmeny pronikajícími ze severu. Dalším vodítkem je skutečnost, že původní motivace těchto etiopských deistů nebyly jen teoretického charakteru. Jejich metafyzické a epistemologické úsilí mělo mít vpsledu ryze sociálně orientovaný dopad – chtělo reformovat tehdejší etiopskou společnost a svým racionalisticky směřovaným univerzalismem vytvářet rovné a spravedlivé podmínky pro všechny lidi, ať už se jednalo o křesťany, židy, muslimy nebo jiná domorodá vyznání.

Tito etiopští myslitelé nás však, zcela nezávisle na specifickém vývoji racionalismu v Evropě, upozorňují na to, že ďábel se skrývá v detailu. Přehlízíme ty nejprostší pravdy, které se nám doslova důvěrně vnučují takovým bezprostředním způsobem, že nás vůbec nenapadne se – s notnou dávkou údivu – pozastavit nad tím, že by věci okolního světa mohly být ve své přirozenosti jinak. V tomto výchozím, předvědeckém názoru na skutečnost se každá věc stává takřkajíc osobností pro nás, a tím svou působivou typikou nás také současně upomíná na to, že k nám přichází něco zcela přirozeného, až prozaicky jednoduchého, pochopitelného i důvěrně známého – co nás existenciálně zavazuje, a významně přimyká, strukturálně připoutává ke skutečnosti. Stejně tak v daném kontextu nepřekvapuje zcela přirozená touha po osvobozujícím prostotě a volní jednoduchosti, která ve stále nových modálních podobách a za doprovodu přibývajících zkušenosti jasněji a důrazněji vyzývá k jejich kvalitativnímu uskutečnění, a má tudíž výjimečnou schopnost autenticky usměrňovat naše bezprostřední jednání – je s to dovést nás k osvobozujícímu pochopení, že volit dobro je nakonec rozumnější než volit zlo.

27 Eze, M. O., What is African Communitarianism? Against Consensus as a Regulativ Ideal. *South African Journal of Philosophy*, 27, 2008, No. 4, s. 386–399.

28 Srov. Svoboda, J., Racionalita v etiopské filosofii: překonání iluze o „předkoloniální“ filosofii. In: Svoboda J. – Hrubec, M. – Kasanda, A., *Africká filosofie společnosti. Vývojová perspektiva*, c.d., s. 51–66.

Tyto předvědecké, neexperimentální pravdy či snad lépe – graduální „podo-
by“ pravdy, které svou kvalitativní podstatou upevňují zvyk umravněného jedná-
ní, jsou podle těchto etiopských myslitelů původním racionálním východiskem,
ale i vlastním nosným fundamentem každého náboženství i filosofie. Avšak nikoliv
bez nutné univerzalistické podmínky, díky níž se kontextualita dění stává zřejmou
a vůbec udržitelnou. Touto podmínkou je předpoklad skutečnosti původní harmo-
nie, která ale není něčím iracionálním, pouhou metafyzickou substrukcí či hypo-
stazující fikcí odtrženou od skutečnosti jako zkušenosti. Tato původní harmonie je
pozornému oku důvěrně známá právě proto, že má „sebezáchovný“ charakter, že
je skutečností ve své primární podstatě *samo-regulativní*, a tudíž ryze *konsensuál-
ní* – udržuje život, ale v rámci (samo)udržitelnosti ho, úměrně kvantitativní váze,
také bere.

Z hlediska víry v onu (pra)původní univerzální dobrotu stvořené přírody (teo-
dicea), která je podmínkou funkční rovnováhy ve světě, to v řádu řeči těchto etiop-
ských deistů v praxi znamená: budeš-li volit ono pozitivní, čili to, co životu *pomáhá*,
jsi spravedlivým podílníkem i spolutvůrcem harmonického řádu věcí a skrze roz-
važující zkoumání dokážeš jasně a zřetelně odlišovat dobro od zla. Díky tomuto
– životu pozitivně přitakávajícímu – racionalistickému postoji pak mohli etiopští
myslitelé např. púst nebo celibát považovat za maximy imperativně nepravdivé,
přičítací se přirozenému řádu božského tvoření – onomu původnímu smyslu univerzální
samo-regulativní shody.

Navíc, principiální prožívání nesčetných proměn této působivé harmonie je
schopno oslovovat emocionalitu a přetvářet ji v estetickou vnímavost, která svým
dílem pomáhá vzbuzovat přirozenou *sympatii*. Jak vnímavě to v díle nazvaném *Ha-
teta* (tj. *Zkoumání* – přeloženo z dnes už mrtvého jazyka *giiz*) vyjádřil přední etiop-
ský náboženský myslitel a racionalistický filosof Zera Jakob: „Těmito slovy jsem se
modlil dnem a nocí: obdivoval jsem krásu Božích stvoření a jejich řád, [domáci] zví-
řata i zvířata divoká. Pohání je přirozenost jejich stvoření k zachování života a jejich
potřeba rozmnožovat své druhy.“²⁹

I když oba výše zmíněné africké předkoloniální koncepty vycházejí z různých
kulturních tradic, může se – navzdory jejich zcela odlišným ideovým východiskům
a často i teritoriálně daným možnostem civilizačního vývoje – ukázat plodným, na-
lézat konkrétní interkulturní spojitosti uvnitř makroregionů jako takových. A to
hned ze dvou důvodů: vhodným srovnáním stávajících lokálních konceptů lze do-
cházet k jejich vzájemnému obohacování, nejkuli k jejich principiálnímu domýšlení
ve zcela nových a pro dnešního kritického, povytce sekulárně uvažujícího člověka
srozumitelnějších univerzalistických kontextech. Takováto integrální univerzalis-
tická platforma, vycházející z lokálních zdrojů a posílená o vhodně artikulované
nosné ideje, může mít dobré předpoklady živější interakce směrem k vnějšku –

29 Tamtéž, s. 90.

k *meziregionálnímu* dialogu. Nejenom v těchto ideových kontextech by mohlo být příhodné předloženou tematiku knihy dílčím způsobem dynamicky rozvíjet a pozitivně prohlubovat. Poselství knihy k tomu ostatně svým transdisciplinárním rázem zainteresovaného čtenáře samo vyzývá a v osvědčeném duchu apeluje: poobratme svůj pohled od úzkého zájmu o sebe samé k nenaplněné potřebě spravedlivějšího světa pro všechny, tentokrát pomocí vhodně zvoleného prizmatu současné pulzující a znovu se nadechující Afriky.

Jan Svoboda

Filosofický ústav AV ČR, v. v. i., Praha
svobodaj@flu.cas.cz